

ԱԿԱԵԼ ԲԱԿՈՒՆԵՐ

Քեռի Դավոն

Ոչ քո մասին, Հայկ, ոչ Ալեքի և ոչ օղակավար Մարինայի և ոչ էլ նույնիսկ Մխոյի «թռուցիկ բրիգադի» տղաների մասին է, որ ահա գրում եմ, այլ այն մարդու մասին, որը խրճիթում խոնված բազմության մեջ իմ աչքին չէր ընկնում, մինչև ներս վազեր գոմի պահակը և լեղապատառ կանչեր .

– Քեռի Դավո, քեռի Դավո, էն անիրավ «Խմբապետի» կապ փրթավ . ելիր, թե չէ Արաբ էնոր փոր-փսոր կթափա:

Ելավ միջահասակ և ամրակազմ մի մարդ, մեկը նրանցից, որոնք լրացնում են քառասունը, հետև են թողնում հիսունը և նույնիսկ վաթսունին հասնելով չեն փոխում իրենց քայլվածքը, դեմքի արտահայտությունը և առհասարակ իրենց: Նրանք ունենում են խիստ սև և ձյունի նման սպիտակ մազեր, և սևն ու սպիտակն իրար խառնված, նրանք ապրում են դեռ երկար, և այն տարիքում, երբ ուրիշ ծերունիներն ունենում են գառամյալ մարմին և հենվում են ցուպին,– այդպիսիները դեռ առույգ են և ունեն արթուն միտք:

Ելավ այդ ամրակազմ մարդը, որն էր ինքը՝ քեռի Դավոն: Նրա հետևից դուրս եկավ նաև Մխոն, որին անվանում են «Կես կոիվ», որովհետև նա հանդարտ չի կարողանում խոսել և նույնիսկ երբ ժողովում խոսք է առնում, նույնիսկ այդ ժամանակ թնդում է նրա ահագնադողորդ ձայնը և թվում է, թե գոռում է մի ամբողջ լեռ: Ես ևս դուրս եկա «զկնի», ինչպես ասում են այդ գյուղում: «Կես կոիվ» Մխոն արդեն որոտալով սլանում էր, և լսելի էր, թե ինչպես նա անարգում էր ինչ-որ լողր Միհրանի, նրան անվանելով «կոզակի թեկնածու», «կոլխոզի տիգ» և այլ

այսպիսի խոսքեր:

Իսկ քեռի Դավոն գնում էր միջահասակ մարդու սովորական քայլերով, այն վարժ քայլքով, որով այդպիսի մարդիկ լուսաբացից մինչև օր-կեսօր կարող են կտրել լեռներ և ձորեր և նոր միայն նեղանալով շոգից և ո՛չ հոգնածությունից՝ պատկել մի թփի ստվերում: Դժվար չէր գուշակել, որ «Կես կոիվ» Մխոն պիտի փոթորիկ գցեր և ավելի բարձր որոտար լողերի, ծույլերի, ավարանների և այլ այդպիսի մարդկանց հասցեին և հենց այդ ժամանակ պիտի վրա հասներ քեռի Դավոն և լուռ ու մունջ գործ աներ:

Պատահել էր ահա թե ինչ:

«Խմբապետը», որ մի կիսախելագար երիտասարդ ցուլ էր, անպատիվ համարելով եզների շարքը դասվել և կամ գայթակղված այն ազնիվ և ընտիր կերով, որ ախոռապանները լցրել էին ձիերի առաջ, կտրել էր վզի կապը և հարբած արջի նման ծառս եղել կոլխոզի ընդարձակ գոմում, որից և վախեցած պահակը վազել էր հավարի: Ձիերից ոչ մեկը նրան մոտ չէր թողնում, իսկ Արաբը, չքնաղ մի նժույգ, – դեռ շարունակում էր գայրագին վրնջալ, դոփելով գոմի սալ քարերը:

Երբ քեռի Դավոն ներս մտավ, տեսավ հետևյալ պատկերը: Գոմի մյուս ծայրին, կիսամութի մեջ ցուլը կռացրել էր վիզը և բռռում էր. մութի մեջ բոցկլտում էին նրա արնախառն աչքերը: «Կես կոիվ» Մխոն դռան մոտ աղմկում էր ավելի բարձր, քան վրնջում էր Արաբը: Եզների և ձիերի երկար շարքերը, որոնց վերջը չէր երևում, հանդարտ խժռում էին կերը: Միայն մի երիտասարդ քուռակ, որին ավելի կվայելեր սնվել օրինակ առնելով հասակավոր և պատկառելի ձիերից ջղային անհանգստությամբ գցել էր ականջները և ուզում էր ցույց տալ, որ ինքն ևս բաժանում է երևելի նժույգ՝ Արաբի գայրույթը: Իսկ եզներից ոչ մեկը որևէ կերպ ցույց չէր տալիս իր վերաբերմունքը և նույնիսկ կարելի է ասել, որ նրանք ատելությամբ էին լցված դեպի «Խմբապետը», որին օրերից մի օր պիտի ամորձատեին և նա ևս պիտի դառնար չարքաշ եգ:

Քեռի Դավոն, առանց փոխելու քայլերի ուղիքը, անցավ գոմի երկայնքով և ուղղակի մոտեցավ ցուլին: Նույնիսկ «Կես կոիվ» Մխոն սարսափից լոնց և այլևս

չվրնջաց Արաբը: Էեռի Դավոն բռնեց «Խմբապետի» ականջներից և առաջ եկավ՝ հետևից ցուր: Ապա նա ցուլին հրեց երկու պառաձ եզների արանքը, առավ ճիլ խոտից հյուսված թելի կծիկը, գրպանից հանեց կեմրարը և զարմանալի արագությամբ ավելի զարմանալի վարպետությամբ ոլորեց այնպիսի ամուր կապ, որ հուր-հավիտյան «Խմբապետը» չէր կարող քանդել: Նա ցուլին կապեց երկաթե սեպից, և միայն այդ ժամանակ նորից «փոթորիկ փրթավ» Մխոն ու դուրս գնաց:

Այդ ժամանակ քեռի Դավոն ոչ մի բառ չարտասանեց և միայն, երբ կապեց ցուրը, գրպանից հանեց ծխախոտի տուփը և հաստ մատներով փաթաթեց ծխախոտը և ապա, այն էլ կես հեզնանքով, ասաց գոմի պահակին .

– Հարա հորի՞ ժողովքին կըսեիր ընցեր է քեռի Դավոյի ժամանակ,– թեթև զարկեց նրա մեջքին,– սովորի, տղաս, սովորի . . .

Ապա մոտեցավ մի ծանր ձիու, որն ահագին աղմուկով կրճտացնում էր ատամները, կարծես գարու հատիկները փշրվում էին ջրաղացի քարերի տակ, և շոյեց ձիու բաշը:

– Քրտնած է ձին, տղա,– և ասաց նաև, որ գոմն արդեն նեղ է, հարկավոր է ձիերի նոր գոմ կառուցել:

– Քեռի Դավո, դու ա՞յս բրիգադի մեջ ես:

– Չէ, ես դաշտավար եմ:

– Հապա ինչո՞ւ եկար գոմը:

– Չէ՞ էս էլ մերն է,– և ձեռքը մեկնեց ձիերի ու եզների կողմը,– բոլորը իմ է:

Քեռի Դավոն գնաց:

Գոմի պահակը, որն իսկույն թողեց բարբառը, պատմեց այն ճանապարհի մասին, որով նրանք ընթացել են, սկզբում՝ չորս տարի առաջ՝ միայն տասներկու տուն, որոնք ունեին միայն մի եզ և որոնց ծաղրելով անվանում էին «չլուտի

խումբ»։ Ահա այս գոմը և նրա բակը հռչակված իջևան էր Շաբուրից և Օրդուբադից եկող քարավանների համար։ Այժմ այդ ծածկերի տակ հանգչում են մեքենաները և մի ամբողջ գումակ։ Նրանք էին տասներկու տուն և ունեին միայն մի եգ . առաջին հիմնադիրները մեջտեղ դրին ինչ որ ունեին՝ վերջին պարկ գարին և նույնիսկ փշուր ձավարը փոխեցին գարու հետ և համայնական առաջին դաշտում սերմնացանը լի բուռով շաղեց սերմը։ Հետո երեսունից անցան և այս ձմեռ նրանք արդեն հարյուր վեց են, և հիմնադիրները պարծանքով նայում են ետ՝ չորս մեծ տարիներին։

Պահակը պատմում էր այդ տարիների մասին, և այդ թվում էր մի պարզ պատմություն։ Լեռ չի փլվել, չի եղել ամեհի պատերազմ, հրաշք չի եղել, և միայն քրտինք են թափել հողի մշակները և նրանք, որոնք ունեին միայն մի եգ, այժմ իրենց վաստակով տեր են դարձել երամակի և նախիրի, սայլաշարքի և մեքենաների, ունեն ցորեն և գարի, կանայք կով են կթում, իսկ նաղարաչի Չոլոն նրանց զվարճացնում է և թնդում է «գլոնդը»։ Այդ թվում էր մի պարզ պատմություն և դժվար է հաղորդել այն ներքին ուրախությունը, որով համակված էր այդ երիտասարդը, ինչպես այն մարդը, որ խեղճության, հոգու այլասերման և ծայր չքավորության անդունդի ափից անդարձ անցել է մի ուրիշ ափ և ուրախությունից կոխում է այն հողը, որ իրենն էր, բայց իրեն չէր կերակրում, տեսնում է նույնպիսի մի ձմեռ, երբ լեռները ձյունոտ են, ահա դարձյալ Արագի ափից բարձրանում է տաք գոլորշի, բայց իր դռանն այլևս չի չոքել սովի ահը և նրա վաղը չի երևում որպես անօգնական կրակ մթագնած բութի մեջ, այլ բացվում է որպես նորոգ գարնան առավոտ։

Խրճիթում հավաքվածների խորհրդակցությունն ավելի նման էր պարզ գրույցի, բայց այդ հասարակ խոսքերը որոշում էին հարյուրավոր մարդկանց անելիքն ամբողջ տարվա ընթացքում։ Որոշում էին այս տարվա նորմաները և միաժամանակ ուրվագծում էին կոլեկտիվի ողջ արտադրության պլանը։ Նստել էին՝ ով ինչպես ուզում էր, և միայն նրանք էին սեղանի մոտ, որոնք գրում էին։ Նույնիսկ մեկը խրճիթում գնում գալիս էր և երբեմն բարձրացնում էր գլուխը՝ այդ ժամանակ նա հայտնում էր իր դիտողությունը, և նրան ևս լսում էին այնպես, ինչպես մյուսներին, որոնցից ոմանք նստել էին պատի տակ, ոմանք՝ վառարանի շուրջը, իսկ մի քանիսը հաստ արկղի վրա, որ անհայտ է, թե ինչու էր այդտեղ։

Ամենքից գեղանկար տեղավորվել էր մի թիկնեղ մարդ: Նա չոքել էր և միևնույն ժամանակ համարյա պառկել մեջքի վրա, այնպես, որ նրա գլուխը ցցված ծնկների հետ հավասար էր:

Եվ ներկաները, որոնք կոլխոզի ակտիվն էին, նրա առաջատար ուժը, բոլորը՝ համարյա առանց բացառության խոսում էին խելացի ծանրությամբ: Ննջող չկար, ինչպես գյուղական այն ժողովներում, երբ գեկուցողի միալար ձայնից կախվում էին ունկնդիրների հոգնած գլուխները, և արդեն մի անկյունից լսվում է մրափի աղմուկ, կարծես այն կողմից գնում էր մի մենավոր սայլ և սայլը խուլ ճռնչում էր: Պատասխանատվության զգացումի հետ, նրանց խոսքերի մեջ կար մի խստություն, և երբ լռում էին՝ այդ լռությունն ևս վկայում էր, որ մարդիկ կշռում և կշռադատում են: Եվ նույնիսկ «Կես կոիվ» Մխոն այլևս երկար չէր աղմկում, այլ բավականանում էր ընդհատ բացականչություններով, որ թեպետ որոտածայն էին, բայց և այնպես խելացի էին: Իսկ քեռի Դավոն արդեն գրավել էր իր տեղը և լայն դանակով տաշում էր մի սեպ, տաշում էր և մտածում:

Շեշտ չի այն աշխատանքը, որի համար նրանք ուղեղ էին մաշում: Ձյունի բարակ շերտի տակ լուռ քնել են այն դաշտերը, որտեղ վաղը նրանք պիտի քրտինք թափեն: Իսկ հարկավոր է ավելի լավ կազմակերպել համայնական դաշտերի վարը, հարկավոր է բարձր բերք ստանալ: Հարյուրավոր հեկտար դաշտերի վրա աշխատելու են տարբեր մարդիկ, և ահա պետք է այդ մարդկանց դասավորել այնպես, որ ստացվի առավել արդյունք: Կա բեղով Տիգրան, կա և Թիմարցի Տիգրան, կա Տիգրան, որ անհայտ է, թե ինչու կոչվում է «հայու տղա», վերջապես չորրորդ Տիգրանին կոչում են «կոմսոմոլ Տիկո», և ահա չկա ավելի լավ ջրվոր, քան բեղով Տիգրանը. Թիմարցուն չի կարելի քաղհանի ուղարկել, որովհետև նա կոչվում է քաղհանավոր կանանց հետ, այնինչ նրանից լավ ֆուրգոն քշող չկա. «հայու տղան» բամբակի «հոգու մեջն է», իսկ կոմսոմոլ Տիկոն օրնիբուն մեքենաների հետ է: Կա տափ, բամբակի արաթ, պետք է որոշել, թե ո՞ր պատանի ձեռնհաս է հորիկ լինելու, քանի՞ տղամարդ կարող է գետափի խոտատեղը հնձել, ո՞վ է դարսում բարձր բարդոց և այնքան ամուր, որ նույնիսկ հարավի քամին չքանդի: Մեղանի մոտ նստած մեկը, որ ղեկավարում է խորհրդակցությունը, հարցնում է .

– Քեռի Դավո, երկար արտի ներքնի մա՞սը պիտի թանձր սերմել, թե՞ վերնի:

Քեռի Դավոն մի քիչ մտածում է և պատասխանում: Եվ դուրս է գալիս, որ ոչ վերևը պիտի թանձր սերմել և ոչ էլ ներքևը նոսր, այլ երկու ծայրերը հավասար խտությամբ, իսկ մեջտեղը թանձր:

Եվ դեռ հարյուրավոր այսպիսի հարցեր՝ բամբակ ցանողների, քաղհանավորների, սերմնացանների և հնձվորների, դարբնի և սայլապանների մասին, աղյուս թափողների և տուն կառուցող վարպետների աշխատանքի ու նրա վարձատրության չափի մասին և այն մասին, թե ինչպես սերմել, որ արտերում անսերմ «խեց» չմնա, որ հողի բոլոր գույճերը փշրվեն . ով է քաղցր հնձում, ով է լավ առու քաշում, լար տալիս և մարդոց անում, ե՞րբ է հարկավոր ցելաջուր և ե՞րբ ակոսով ջուր,– և մի՞թե հնարավոր է միառմի թվել աշխատանքի այն բոլոր տեսակները և նկարագրել աշխատանքի կազմակերպման դժվարությունները և նրանց փորձը, որոնք չորս տարվա ընթացքում եփվել են այն դժվարությունների բովում և որոնցից յուրաքանչյուրը փակ աչքերով էլ տեսնում է իրենց հողերը, իրենց մեքենաներն ու մարդկանց, որոնք միացրել են աշխատանքը:

Եվ դեռ երկար ժամանակ և ոչ թե մի օր, անձրևից ծեծված և արեվառ դեմքերով այդ փորձառու մարդիկ, համայնական հողի մշակների այդ նոր ցեղը պիտի ուղեղ մաշի և նրանց աշխատանքը պիտի ուռճանա լիքը հասկերով:

* * *

Երբ ներս մտանք քեռի Դավոյի տունը, տնեցիների դեմքի վրա նկատեցինք մեր գալու հետ ընդհատված հետաքրքիր պատմության հետքերը, իսկ քեռի Դավոն այնպես էր նստել և մյուսներն այնպես էին նայում նրան, որ մատնում էին, թե այդ հետաքրքիր պատմողը հենց ինքը՝ քեռի Դավոն էր, որի երկու կողքին, թախտի վրա, քոթոթների նման կծկվել էին երկու թուխ մանուկներ, ըստ երևույթին քեռի Դավոյի թոռները: Նրանցից մեկը դեռ բավական երկար մնաց այդ դիրքով և նրա լայն չռած աչքերից երևում էր, որ մանուկը դեռ պատմածի ազդեցության տակ է:

Նրանց սենյակը շատ բան էր ասում իր տիրոջ՝ քեռի Դավոյի նկարագրի մասին: Նույնպես ամուր նստել էին պատերը, ինչպես քեռի Դավոյի կազմվածքն էր, և

ամեն ինչից հայտնի էր, որ տերը տունը կառուցել է խնամքով, ամեն ինչ իր տեղն էր և մտածված, ինչպես նրա խոսքերը, և դեռ շատ վաղուց, երբ քեռի Դավոն անօթևան, թափառական էր, այդ դռան նախշը եղել է նրա մտքում:

Տան կառուցվածքի կոշտությունը մեղմացրել էր կանացի մի ձեռք, որը պատուհաններից կախել էր մաքուր վարագույրներ, պատերին նկարներ և գույնզգույն թղթերից զարդեր: Լիքն էր տան ներսը, դռան մոտ կախված էր մի փափուկ երեսաբեիչ, իսկ վերևից դաշտային չորացած ծաղիկների միջից նայում էր Բուդյոննին: Այդ լիքը տան բոլոր իրերի և մարդկանց վրա կար ապահով կյանքի կնիքը, իսկ փայլուն սամովարը կարծես ավելի զարդ էր և նորափեսայի նման ուռած-փքված նայում էր:

Երկար կլինի պատմել մեր գրույցը, որ սկսվեց, ինչպես սկսվում է պարզ գրույցը. քեռի Դավոն հայտնեց, որ հենց նույն օրը նրա առաջարկով կոլխոզի ակտիվի խորհրդակցությունը որոշել է կառուցել ձիերի նոր գոմ:

– Էլ ո՞նց ես:

– Գոհությամբ,– և հասա մատներով սեղանի վրա հավաքում էր հացի փշրանքները: Միշտ անհանգիստ են նրա ձեռքերը, միշտ ինչ-որ մի բան է անում. ահա հավաքեց հացի փշրանքները և սկսեց հարդարել սփռոցի խճճված ծոպերը:

Նա պատմում է այն, ինչ արդեն հայտնի է, ինչ որ վկայում են նրա տունը, տան իրերը, տանեցիները, նրանց հագուստը, նրա թոռները, և վերջապես իր՝ քեռի Դավոյի անվրդով ու գոհ դեմքը, նրա գրույցի խաղաղ ընթացքը:

Պատահե՞լ է ձեզ ձմռան բուրին լինել դրսում՝ խավարի մեջ, երբ ձյունախառն բուրը ծածկում է բոլոր ճանապարհները, ձյունի փաթիլները սուր ավազների նման ծեծում են ձեր դեմքը, սառչում է ձեր շունչը և ահա թվում է, որ այլևս փրկության ուղի չկա, փրկության ուղի՝ այդ խավար գիշերը, երբ ոռնում է բուրը և ահա հանկարծ ցոլում է մի վիթխարի կրակ, դժվարությամբ հասնում եք կրակին, և երբ արդեն տաքացել են ձեր ձեռքերն ու մարմինը, երբ հնարավոր մահը դառնում է անցյալ, իսկ փրկությունը՝ հրաշք, կրակի մոտ ուրիշներին հանդարտ

ձայնով պատմում եք այն ուղիների մասին, որտեղ խավար էր և ոռնում էր մահվան բուքը: Ահա այդպես իբրև մի մարդ, որ հասնում է ապահովության ափը, քեռի Դավոն պատմեց իր և իր նմանների կյանքը: Նրանք և նրանց պապերը այդպիսի տուն չեն ունեցել, նրանք ապրել են մի մութ երկրում, մրոտ տների թոնրածխի մեջ: Նրանք ունեին եղեգնյա խսիր, որ փռում էին օջախի առաջ և ամբողջ գերդաստանը պառկում էր խսիրի վրա, ինչպես քարայրի գազանը չոր տերևների վրա: Եվ նույնիսկ այդ կյանքը շատ եղավ նրանց համար, և ինչպես կրակվող եղեգնուտից փախչող թռչուններ, նրանք հեռացան իրենց բարձր քարափներից և քարափների խեղճ տներից:

Երբեիցե մի գրիչ կպատմի քեռի Դավոյի կյանքը և այդ գրիչը շատ կգտնի հերոսություններ նրա կյանքում: Եվ նա կգարմանա, թե ինչպե՞ս է, որ բոլոր պատուհասների ընթացքում չի անհետացել քեռի Դավոյի զարմը: Բարձր ոգևորություն կհոսի նրա երակներում, երբ այդ պատմիչն իր պատմությունը հասցնի մինչև այն օրը, երբ իրար հետ միացան տասներկու ծուխ և այս հողերի վրա վառեցին նոր կյանքի կրակները և առաջին տասներկուսի հետ քեռի Դավոն լսեց համայնական կյանքի կոչը:

– Իսկ ի՞նչ ես անելու այն ավելցուկը, որ ունես...

Այստեղ մեր գրույցին խառնվեցին և կանայք՝ քեռի Դավոյի կինը և նրա հարսը, այն թուխ մանուկների մայրը, որի կանացի մատները քնքշություն էին տվել Դավոյի կառուցած տան հաստ պատուհաններին և պատերին: Երևաց, որ կանայք տարբեր կարծիքի են ավելցուկ ցորենի մյուս մթերքների օգտագործման մասին, նրանք պահանջում էին «կարի մեքենա» և «կռավաթ», իսկ հարսը՝ նույնիսկ պատեֆոն: Այնինչ քեռի Դավոն հակառակ է մտածում. նա կամենում է իր նոր տան կողքին կառուցել մի ավելի ընդարձակ սենյակ, գետնից բարձր, որ ներքևը լինի մատան, իսկ կտուրի վրա ամառվա չարդախը: Եվ երբ պատրաստ կլինի այդ սենյակը, այն ժամանակ նա կգնի երկաթյա մահճակալ: Նրա թոռները գլոր-մլոր փաթաթվեցին պապին, կարծես այդ եղանակով հայտնեցին, որ իրենք չեն ուզում ոչ խոր մատան և ոչ երկաթե մահճակալ, այլ միայն ուզում են, որ միշտ ունենան այդպիսի պապ, բարձրանան նրա ուսերի վրա, գլորվեն նրա գոգում և պապը նրանց զարմանալի պատմություններ պատմի:

Ճրագները վառվեցին:

Երբ սեղանի արկղից հարսը լուցկին հանեց, իմ աչքին ընկավ Էլեկտրալարի կապոցը, կոճակները, դեղին պատրոնը և նույնիսկ մի Էլեկտրալամպ:

– Ինչո՞ւ ես հավաքել, քեռի Դավո:

– Հաբա մեզ լուս կհաա Սիմիստրոն...

Սիմիստրոն, Յենստրոյը, Յենշինը...

Քեռի Դավոյի պատուհանից երևում էր հայկական հին գյուղին օտարոտի պեյզաժ: Դիմացի բլուրների ստորոտում թարթում էին բազմաթիվ ճրագներ, բլուրների վրա երևում էին ավելի գորեղ կրակներ: Թվում էր, թե ամբողջ դաշտում փռվել է արդյունաբերական մի մեծ քաղաք և նրա բազմաթիվ կրակները վառվում են գիշերային մթության մեջ: Պատուհանից նայում էին այդ հոյակապ տեսարանին, իսկ քեռի Դավոն պատմում էր, որ գործարանի շաղափին քիչ քրտինք չեն խառնել և իրենք . նաև ինքը, և ահա այդ վաստակի փոխարեն «Սիմիստրոն» նրանց լույս է խոստացել:

– Է, բարով մնաս, քեռի Դավո:

– Բարով, բարով տեսանք:

Բակից ավելի փառահեղ էր Յենշինը: Քեռի Դավոյի տան պատուհանից երևում էին միայն տների մի մասը և բլուրները, բայց չէր երևում վիթխարի ծխնելույզը, որից թանձր ծուխը բարդ-բարդ բարձրանում էր: Լսվում էին պայթյուններ և խուլ աղմուկ . երևի վազոնետների մեջ լցնում էին կրաքար:

Գյուղի նոր թաղով դառնում էի տուն: Երկու կողմը միանման և մաքուր տներ էին և յուրաքանչյուր տան գույգ պատուհանից լույսի բարակ շերտ էր ընկել նոր փողոցի վրա: Եվ ինչպես մի նետ, այդ փողոցը ձգվում էր դեպի եղեգնուտը և Ջույգ լեռը կարծես փողոցի ծայրն էր:

Մուգ-մանիշակագույն շղարշ էր նստել լեռան լանջերին և նրանց ստորոտներն ընկղմվել էին շղարշի խավարի ծալքերում: Բայց այնքան սպիտակ էր լեռան գագաթը, որ նույնիսկ այդ մութ շղարշի միջից ցուում էր նրա սպիտակությունը, ինչպես անարատ մարմինը՝ թափանցիկ քողի միջից: Ոսկեղեն լուսինը, որ արևի նման էր, բայց առանց ճառագայթների, լուսինը դողդողալով իջնում էր խոր անդունդի վրա: Այն կողմերում հովիվները հրդեհել էին եղեգնուտը և թվում էր, թե ծով է բռնկվել: Այրվող եղեգնուտից բաղերը կանչելով պտտվում էին իրենց կրակվող բների վրա: Քամին բարձրանում էր և այրվող եղեգնի ու խավարի մեջ նրանք նման էին հրաթև թռչունների: Լեռը բարձր էր բոլորից և նույնիսկ այդ հրդեհվող ծովը չէր լուսավորում նրա խավար լանջերը:

Մի տնից լավեցին խուլ ձայներ, կարծես բազմաթիվ կանայք միաժամանակ և խմբով ասացին նույն բանը: Պատուհանից երևաց սենյակի ներսը, որ հիշեցնում էր քեռի Դավոյի տունը . միայն չկային երեխաներ և տղամարդիկ: Ութը-տասը գեղջկուհիներ հասարակ սեղանի շուրջը բոլոր նստել էին և երբ Մարինան բարձրացնում էր ձեռքը, նրանք խմբով ընթերցում էին: Մեկը նույնիսկ մատը շարժում էր տողերի հետ, ինչպես դպրոցական երեխա.

– Մեր կոմունան վար կանի . . .

Եվ խուլ դորդացին այդ բառերը, ինչպես բազմության սրբազան երդումը, երբ ծովի նման ծփում է այդ բազմությունը, նրանց քայլերից թնդում է գետինը, հրդեհ է բռնկվել նրանց հոգիներում և հողմը կրակին է մատնել հին եղեգնուտները, և տիղմը, և թունավոր ճահիճը, հարը խանձում է ճահիճների գեռուններին, կրակի լեզվակները ճեղքում են դարավոր խավարը և կարիքից ազատագրված մարդը ճախրում է որպես հպարտ բազե:

1934